

חזקה וירושה במצות

רב דניאל שטיין

א. במדבר (ג', ד') - "ויכהן אלעזר ואיתמר על פני אהרן אביהם" - [מדרש רבה (כ', כ"ו)] - ויכהן אלעזר ואיתמר וגו' רבי יצחק אמר בחייו וכו' נאמר כאן על פני ונאמר להלן על פני דכתיב וימת חרן על פני תרח אביו מה על פני האמור להלן בחייו אף על פני האמור כאן בחייו].

ב. שמות (כ"ט, ל') - "שבעת ימים ילבשם הכהן תחתיו מבניו" [רש"י - תחתיו מבניו מלמד שאם יש לו לכהן גדול בן ממלא את מקומו ימנהו כהן גדול תחתיו].

ג. דברים (י"ז, כ') - "הוא ובניו בקרב ישראל" (דברים י"ז, כ') [ספרי (פי' קס"ב אות כ')] - "הוא ובניו" שאם מת המלך בנו עומד תחתיו, ואין לי אלא זה בלבד מנין לכל פרנסי ישראל שבנהם עומדים תחתיהם תלמוד לומר "הוא ובניו בקרב ישראל", כל שהוא בקרב ישראל בנו עומד תחתיו].

ד. רמ"א (סי' נ"ג סע' כ"ה) - ש"צ שהזקין ורוצה למנות בנו לסייעו לפרקים אע"פ שאין קול בנו ערב כקולו אם ממלא מקום אביו בשאר דברים בנו קודם לכל אדם ואין הציבור יכול למחות בו. [מג"א (שם ס"ק נ"ג) - וכ"ה בספרי שכל המנויין בניהם קודמין, ומהרש"ד"ם ביו"ד סי' פ"א כתב דבחסם הממונה להרביץ תורה או לדין לא אמרינן כן, ובספר עשרה מאמרות דכל המנויין שהם כתב תורה אין בניהם קודמין רק מהלל הנשיא ואילך נהגו שבניהם קודמין].

ה. רמ"א (יו"ד סי' רמ"ה סע' כ"ב) - ומי שהוחזק לרב בעיר, אפילו החזיק בעצמו באיזה שררה, אין להורידו מגדולתו אף על פי שבא לשם אחר גדול ממנו, אפילו בנו ובן בנו לעולם קודמים לאחרים, כל זמן שממלאים מקום אבותיהם ביראה והם חכמים קצת. ובמקום שיש מנהג לקבל רב על זמן קצוב, או שמנהג לבחור במי שירצו, הרשות בידם, אבל כל שקבלו הקהל עליהם, וכל שכן אם עשו ברצון השררה, אין לשום גדול בעולם להשתרר עליו ולהורידו.

ו. מדרש רבה (פר' פינחס כ"א, ט"ו) - אמר משה הרי השעה שאתבע בה צרכי אם הבנות יורשות בדין הוא שירשו בני את כבודי אמר לו הקב"ה (משלי כז) נוצר תאנה יאכל פריה בניך ישבו להם ולא עסקו בתורה יהושע הרבה שרתך והרבה חלק לך כבוד והוא היה משכים ומעריב בבית הועד שלך וכו' כדאי הוא שישמש את ישראל שאינו מאבד שכרו.

ז. תשו' חת"ס (או"ח סי' י"ג) - דודאי נשיא התורה בזמן חז"ל היה כעין מינוי קדושה לבד לא שירות וזה איננו בירושה, אך עכשיו הוא כמשועבד לקהל לעשות צרכיהם בשכר ולא גרע מש"ץ ואטו מפני שהוא ג"כ שר בתורה מגרע גרע, הרי קמן דמהלל ואילך אף על פי שהיה נשיא תורה מ"מ כיון דפתיך בהו ג"כ זכר למלכות ב"ד ירשו בניהם ה"נ דכוותיה וכו'.

ח. גמ' הוריות (יא:) - ואין מושחים מלך בן מלך ואם תאמר מפני מה משחו את שלמה מפני מחלוקתו של אדוניה. [פרש"י - בזמן שלום בישראל היה המלכות ירושה ולא בעי משיחה אבל כי איכא מחלוקת לאו ירושה היא ובעי משיחה מתחילה].

ט. רמב"ם (פ"א כלי המקדש הי"א) - ואין מושחין מלך בן מלך שהמלכות ירושת למלך לעולם שנאמר הוא ובניו בקרב ישראל ואם היתה שם מחלוקת מושחין אותו כדי לסקל המחלוקת ולהודיע שזה הוא המלך לבדו.

י. תוספתא שקלים (פ"ב ה"ט"ו) - למה נקרא שמו אמרכל מפני שמר על הכל היו כשרים בכהנים בלויים בישראל מי שיש לו בן בן קודם אח אחר קודם כל הקודם בנחלה קודם בשררות ובלבד שינהג כמנהג אבותיו.

יא. גמ' יומא (עב:) - יכול יהא בנו של משוח מלחמה משמש תחתיו כדרך שבנו של כהן גדול משמש תחתיו תלמוד לומר שבעת ימים ילבשם הכהן תחתיו מבניו אשר יבא אל אהל מועד מי שראוי לבא אל אהל מועד.

יב. מרדכי ב"ב (פ"ג סי' תקל"ג) - נשאל לרבינו מאיר, אדם שהחזיק במצוה, כגון בגלילה או בספר תורה, ואירעו אונס או עוני, ונתנו הקהל את המצוה לאחר, ואח"כ עבר האונס והעשיר, ודרש להחזיר לו את המצוה שהחזיק בה, כי יש לאל ידו לשלם העשרה דינרים כבתחלה. והשיב, נראה שחוזר למצותו, כדאמרינן ביומא (יב:), שאם אירע קרי לכהן גדול ומינו אחר תחתיו, אמר ר' יוסי, ראשון חוזר לעבודתו וכו' ואמר ר' יוחנן הלכה כר' יוסי, וכתבו התוס' יומא (יג.), תימה, הלכתא למשיחא, וי"ל דאיכא נפקא מינה אף בזמן הזה, לפרנס הממונה על הצבור שאירעו אונס ועבר, ומינו אחר תחתיו, ואח"כ עבר האונס, שחוזר לשררתו.

יג. תלמוד ירושלמי שבת (פי"ב ה"ג) - והקמות את המשכן כמשפטו. וכי יש משפט לעצים. אלא אי זהו קרש זכה להינתן בצפון ינתן בצפון בדרום ינתן בדרום.

יד. שו"ע (סי' קנ"ג סע' כ"ב) - אדם שהוא רגיל בשום מצוה, כגון גלילה, ואירעו אונס או עוני ונתנו הקהל המצוה לאחר, ואח"כ העשיר ורצה שיחזירו לו המצוה, אם בשעה שנתנו הקהל המצוה לשני היה ספוק ביד הראשון לתת מה שהיה נותן בכל שנה ולא חפץ בה, ונתרצה הוא עם שאר הקהל לתת לאחר, איבד זכותו, אבל אם כשנתנו לשני לא היה ביד הראשון סיפק לתת מה שהיה נותן, ועתה שיש בידו רוצה ליזכות במצותו ולחזור וליתן מה שהיה נותן תחלה, חוזר למצותו.

טו. גמ' גיטיין (נט.-ס:) - מערבין בבית ישן מפני דרכי שלום וכו' משום חשדא. [תוס' ד"ה אלא - פירש ר"ת שלא יאמרו מפני החשד שחושדים אותו לגנוב פת של עירוב אין מניחים אותו שם].

טז. שו"ע (סי' קנ"ג סע' י"ז) - מי שהיה בביתו בהכ"נ ימים רבים, אין הצבור רשאים לשנותו בבית אחר. [משנ"ב (ס"ק צ"א-צ"ב) - ואם רק מקצת מהצבור רוצים להתפרד ולהתפלל במקום אחר רשאים כיון שגם בביתו מתפללים קצת ולא נתבטל ממנו המצוה בשום פעם. וה"ה במי שזכה באיזה ענין של כבוד או של מצוה אין מעבירים ממנו [אם לא שיש טענה גמורה למערערים] ול"ד בדברים הנוגעים תדיר אלא אפילו בדברים דמזמן לזמן קאתי נמי דינא הכי].

יז. רמ"א (חו"מ סי' קמ"ט סע' ל"א) - יחיד שיש לו ס"ת, והחזיק שהציבור קורא תמיד בספר תורה שלו, אם היה לציבור ס"ת אחר כשקראו בשלו, מקרי חזקה ואסורים לשנות. ואם לא היה להן ספר תורה אחר, לא מקרי חזקה. [פ"ת (שם ס"ק ג') - כתב בספר שער משפט וז"ל, בספר חסידים סי' תשס"ד ותשס"ה מבואר בחכם שנהג להחזיק במצוה בסך שנתן לצדקה, ועמדו אינם מהוגנים והוסיפו לתת לצדקה יותר עבור המצוה, שהם קודמים כיון שיש לעניים ריוח, אף שאינם מתכוננים לשם שמים אלא להתכבד, אל ימנע מהם מלקנות מצוה זו בסך יותר ממנו, יע"ש, וא"כ כ"ש בהחזיק במצוה בחנם, דמי שנותן ממון לצדקה עבור המצוה הוא קודם].

יח. מרדכי מגילה (רמז תתל"ד) - לענין יין הבדלה כל מי שיתן יותר לצדקה הרי הוא זוכה ולא שייך ירושה במצות.

יט. תשו' שאילת יעב"ץ (ח"ב סי' ס"ח) - התם מעקרא בתורת קנין בדמים נחית לה. כגון זה ודאי המוסיף ומרבה לספר ה"ז משובח. שלא תפסיד הצדק על ידו. וכמנהג במכירת המצות. ולהכי דל חזקה מהתם. משא"כ במתנדב מתחל' להרוויח לצדקה וכו' דאדעתא דהכי נדר גם לא ה"ל שם מוחה ומערער השתא כל כמינייהו לאפסודי' דכוותיה.

כ. גמ' תענית (כח.) - כשעלו בני הגולה לא מצאו עצים בלשכה, ועמדו אלו והתנדבו משלהם. וכך התנו נביאים שביניהן שאפילו לשכה מלאה עצים יהיו אלו מתנדבין משלהן.